

הזתם יד שבורים

הוא נולד ברוסיה, למד אצל מלמד 'סגי-נהור' ולימד את ילדי רב העיירה, שאחד מהם היה ברבות הימים לראש ישיבת פוניבז'... • עם פרוץ המלחמה, גויס לצבא-האדום, ראה את המוות מול עיניו פעמים רבות ובניסים גלויים נותר בחיים • רק אחרי 20 שנה של בקשות, ניאותו הרוסים להתיר למשפחתו לעלות לישראל • בבני ברק, היה מקובל על כל החוגים, עסק במבצעי הרבי, קירב רבים לאור החסידות ולמדנים רבים התבסמו מתורתו, חוכמתו ונועם הליכותו • השבוע הלך לעולמו החסיד בעל מסירות-הנפש רבי זלמן לייב אסטולין ע"ה, חסיד מופלא שאהבת ישראל שלו לא ידעה גבולות

מאת ' שנהב ומנחם גורן

חדשים. יהודי העיירה עמדו מסביב, מביטים בקורות וממשיכים אותן. אחדים העירו בהערכה שהקורות האלו מסוגלות להחזיק מעמד כמה עשרות שנים. "ואז יוצא אחד מהם, יהודי למדן, ומשתיק את כולם: 'בקרב נעלה כולנו לארץ-ישראל עם משיח צדקנו, ואין צורך בקורות שיחזיקו מעמד זמן כה ארוך...'". סיפר ר' זלמן-לייב בערגה. "יהודים חיו עם אמונה טהורה שביאת המשיח היא דבר העומד להתרחש בקרוב ממש".

מלמד מיוחד

בילדותו התייתם מאביו ועבר להתגורר אצל קרוביו. הנער הצעיר היה מנצל את עובדת היותו יתום כדי להתחמק מלבקר בבית-הספר המקומי. במקום זה היה הולך ללמוד אצל ר' אליהו כהן, 'סגי-נהור' וישיש מופלג שהיה אז בן תשעים. לר' אליהו היתה שייכות מסוימת לחסידות. ר' זלמן-לייב סיפר, למשל, שמלמדו היה נוהג לומר, שאינו חסיד גדול עד כדי כך שישאל בעצת הרבי בכל עניין, אך דבר אחד ברור: אם שואלים, חייבים לציית ("אז מ'פרעגט - דארף מען פאלגן").

ביום חמישי האחרון, ט"ו באדר ראשון, נסתלק לבית עולמו הגה"ח ר' זלמן-לייב אסטולין זצ"ל. בהלווייתו שיצאה מבית-כנסת חב"ד ברחוב רש"י בבני-ברק שבו התפלל במשך עשרות שנים, השתתף קהל גדול ונכבד מכל החוגים והזרמים, חסידים וליטאים, אשכנזים וספרדים, מה ששיקף את המוטו של הנפטר הדגול לאורך כל ימי חייו - השלום והאחדות עם יהודים מכל החוגים.

אמונה טהורה

הרב ר' זלמן-לייב זצ"ל נולד בשנת תרע"ה לאביו ר' יעקב-יצחק ע"ה ולאמו מרת שרה ע"ה בעיירה הקטנה שומיאטש (הסמוכה לחאסלאוויטש) שברוסיה הלבנה. את שנות ילדותו עשה בעיירת הולדתו, שרוב תושביה לא היו חסידים ומיעוטם חסידי קאפוסט. אביו, ר' אברהם-יעקב, היה מחסידי אדמו"ר מהר"ד מקאפוסט (בעל "סידור מהר"ד") והעניק לזלמן-לייב חינוך ברוח חסידית. לימים סיפר ר' זלמן-לייב זיכרון-ילדות מהחיים בעיירה שריגש אותו מאוד: באחד הימים הביאו לעיירה קורות-עץ כבדות וחזקות במיוחד, ששימשו יסודות לבתים

אדהו

מספר שנים למד אצל ר' אליהו, שידע את כל הש"ס בעל-פה עם פירוש המהרש"א. "ללמוד גמרא בלי מהרש"א – זה לא ייתכן", היה נוהג לומר לעלם הצעיר זלמן-לייב שהיה קורא לפניו את המהרש"א ואם היה מדלג על מילה, מיד היה ר' אליהו (ה'סגי-נהור!) מתקן את הטעות.

מספר נכדו הרב שלום פרידלנד, ר"מ בישיבת תומכי-תמימים בברינואה, צרפת, שהיה קרוב מאוד לסבו ושמע ממנו הרבה זיכרונות: "סבא ז"ל היה מספר לי תמיד על בקיאותו העצומה של ר' אליהו, ממנו שאב להט והתלהבות בלימוד הגמרא. סבא נקשר אליו עד מאוד, ומכיוון שהיה סגי-נהור היה מסייע לו בביתו".

בשנים הבאות עבר הנער זלמן-לייב לעיירה הסמוכה חאסלאוויטש והמשיך שם את לימודיו אצל ר' ברוך-יעקב, אף הוא מלמד חסיד.

המלמד של ילדי אדלשטיין

כשבגר ר' זלמן-לייב שב לעיירה וחיפש יהודי למדן שישכים ללמוד איתו. כשפנה אל רב העיירה, הרב אדלשטיין, שהיה מתלמידיו של הרב מברסק, נענה הרב לבקשתו בתנאי שבתמורה לכך ילמד ר' זלמן-לייב עם שני ילדיו, גרשון ויעקב. ר' זלמן-לייב הסכים לכך. אחד משני הבנים הוא הגאון הרב גרשון אדלשטיין, כיום מראשי ישיבת פוניבז'. בדברי ההספד שנשא בהלווייתו של ר' זלמן-לייב, תיאר את דמותו המופלאה, את התמדתו ואת גאונותו העצומה ממנה שאב דרך בלימוד.

חודשים מספר לאחר שהתחיל ללמוד עם הרב אידלשטיין, נודע ליהודי העיירה כי הרב עומד לעלות לארץ-הקודש. הם פנו אל הרב בטענה: איך כבוד הרב עוזב אותנו מבלי למנות מישהו שימלא את מקומו?! ענה להם הרב: אני משאיר לכם את זלמן-לייב... ואולם, כשבני הקהילה סיפרו ללמדן הצעיר את דברי הרב, הסתייג מהרעיון ואמר שכהונת רבנות לא מתאימה לו...

אנשים שהכירו אותו עוד מהתקופה היא סיפרו על אהבתו העצומה לתורה ועל כוח הזיכרון הנפלא שלו. הוא למד תורה בבת-י-מדרש שונים עד שקיבל סמיכה מגדולי הרבנים של אותה תקופה. על ה'סמיכה' שקיבל מאחד מהם – הרב יצחק-אייזיק ז"ל, מחבר הספר "בית יצחק" על תלמוד ירושלמי ועורך "תבונה" – סיפר פעם בעצמו: "כשהגעתי אליו, אמר לי: אכתוב לך מכתב 'סמיכה', אך אחתום רק בחתימת ידי. לא אוכל לחתום בחותמתי, כי הדבר עלול להתגלות על-ידי השלטונות שיאשימו אותי בעידוד פעילות רבנית – (שהיתה אסורה בימים ההם) – ומיד ישלחו אותי לסיביר. חתימה רגילה, לעומת

זאת, לא תזוהה על ידם בקלות, וגם אם כן - הרי זה טופס לא-רשמי. ואשר לקהילות ישראל שיראו טופס זה ללא חותמת – הרי מי שרוצה להאמין יאמין, ואין זה מתפקידי לדאוג למי שאינו רוצה להאמין..."

לאורה של החסידות

מוסקווה הייתה היעד הבא אליו נסע ר' זלמן-לייב, בניסיון למצוא מקום עבודה ולהתפרנס. רוסי מקומי הציע לו עבודה כשומר בפתח מפעל במשך כל שעות היום. השלטונות חייבו אז את כל העובדים לעבוד גם בשבת, ויהודי שהשתמט מהעבודה בשבת היה עלול לאבד את עבודתו. אך ר' זלמן-לייב היה מצליח לחמוק מהמפעל בכל שבת, מבלי שיעורר תשומת-לב מיוחדת. ואם קרה

ר' אליהו ידע את כל הש"ס בעל-פה עם פירוש המהרש"א. "ללמוד גמרא בלי מהרש"א – זה לא ייתכן", היה נוהג לומר לעלם הצעיר זלמן-לייב שהיה קורא לפניו את המהרש"א ואם היה מדלג על מילה, מיד היה ר' אליהו ה'סגי-נהור' מתקן את הטעות

פעם שהממונה על העובדים במפעל הבחין בכך, הוא לא עשה מזה עניין, כי היה חבל לו להפסיד עובד מצטיין כר' זלמן-לייב בשאר ימות השבוע.

עם הגיעו למוסקווה, חי בשכונת מארינה רושצ'א. כשחיפש מקום שנוח לאדם צעיר להתפלל בו מדי יום, מצא את בית-הכנסת החסידי שהוקם במקום שנים אחדות לפני כן. הימים ימי השלטון הקומוניסטי, ואנשים צעירים שלמדו תורה בפומבי נרדפו ונתפסו ע"י המשטרה. אך כאן, ב'חממה' החסידית שבתוך מוסקווה, יכול היה ר' זלמן-לייב לשקוד בלילות בלימוד התורה כאוות נפשו. השכם בבוקר היה צריך לצאת לרכבת בדרכו לעבודה, שנמשכה משך כל שעות היום, אך עם שובו מהעבודה היה שב לבית-הכנסת ושוקע שעות ארוכות בלימוד התורה, ממש

בכוחות על-אנושיים.

כאן בבית-הכנסת ישב ולמד תורה, וכאן גם התוודע לחסידות חב"ד ולחסידי חב"ד שבשלב מסוים הקימו לעצמם 'מניין' חסידי בין כותלי בית-הכנסת. בין המתפללים הקבועים והחשובים במניין זה שר' זלמן-לייב עמד איתם בקשר מיוחד, היו החסיד ר' יחיאל לוריא ע"ה והחסיד המשפיע הדגול הגה"ח ר' חיים-שאוול ברוק זצ"ל, שאז – בסביבות תרצ"ה-ו – היה טרוד בהכנות לעלייתו ארצה.

במארינא-רושצ'א התחמם ר' זלמן-לייב ע"ה לאורה של החסידות, הסתופף בצילם של חסידים קשישים וספג מהם הרבה חיות חסידית וסיפורים חסידיים בעת שהיו מתוועדים בבית-הכנסת. כך, לדוגמה, סיפר דברים שאמר באחת ההתוועדויות החסיד ר' יונה כהן הי"ד ("יונה פולטאבער"): "לאחר מאה ועשרים שנה, כשנעלה לשמים וירצו לתת לנו שכר בגן-עדן על מסירות-הנפש שלנו, בשום אופן לא אסכים לכך. כי מסירות-נפש על יהדות היא דבר הכרחי עבור כל יהודי, ועל עשיית דברים הכרחיים לא מגיע שכר..."

חברים ללימוד

בד בבד עם התקרבותו לחסידות חב"ד שהלכה והעמיקה מצא לו בתור חברותא ללימוד את הרה"ג ר' אבא-דוד פיינגולד, שהיה חתנו של הגאון הרוצ'צ'ובי – שהיה מכנה אותו "חתני הגאון הגדול"... ולא לחינם. הוא היה ידוע כחריף מאוד בלימוד. אחד המתפללים, החסיד ר' לייב רנז'ין, התבטא עליו פעם: "הבחור יודע ללמוד"... הם היו לומדים בכל יום במשך כשעתיים, כאשר ר' אבא-דוד מרצה לפניו פעמים רבות מחידושי התורה שלו.

על חבר נוסף שלו ללימוד, מספר נכדו ר' שלום שי': "בסוכות תשנ"ז שהיתי במוסקווה ושאלתי את הרב בערל לאזאר אם הוא מכיר בין המתפללים הקשישים בבית-הכנסת 'מרינא רושצ'א' מישהו שהיה מתפלל שם לפני כשישים שנה, בתקופה שסבי היה במוסקווה. הרב לאזאר היפנה אותי לישיש בשם ר' מאיר-עובדיה ליברזון. כשאיترתי את הישיש ושאלתי את הרב זוכר את אסטולין, בתחילה לא הבין למי אני מתכוון. אך לאחר שהזכרתי את שמו הפרטי של סבי, זינק בהתלהבות וצעק בהתרגשות גדולה: 'אוי, זלמן-לייב!' ודמעות זלגו מלחיו..."

"הישיש הזמין אותי לביתו, שם סיפר לי שהוא זוכר כיצד מדי ליל שבת היה סבי מגיע לביתם ומתפלל עם אביו בלימוד. 'זה הפך לדבר של שיגרה', סיפר. 'מדי שבת, לאחר הסעודה היו השניים מתיישבים ללמוד. הם היו פותחים ספרים, לומדים ומתווכחים בלימוד. כל בני הבית היו הולכים לישון,

הסמוכים למחנה. כשראה המפקד את אחד מחייליו הולך לבדו בשעת בוקר כה מוקדמת, צעק עליו: 'מה אתה עושה כאן? האיןך רואה את הפגזים שנופלים כאן?!' ור' זלמן-לייב ענה לו בתמימות: "לפי קול הזמזומים, חשבתי שנחיל זבובים מתעופף כאן..."

הניסים שראה במו-עיניו במלחמה היו רבים מאוד. הנה נס נוסף עליו סיפר לנכדו ר' שלום: לחיים בצבא האדום לא היה כל ערך. כשהכוחות הרוסיים היו צריכים להדוף את הכוחות הגרמניים, שלחו לחזית חיילים רוסים שנפלו כמו זבובים. החיילים שנשלחו לחזית כבר ידעו שמשם לא חוזרים חיים... במקום כל חייל שנפל, שלחו חייל אחר. רוב חיילי הפלוגה של ר' זלמן-לייב כבר נשלחו לחזית. והנה, כשהתקרב תורו של ר' זלמן-לייב, פתאום הודיע המפקד שלא יישלחו עוד חיילים מהפלוגה הזאת לחזית. להפתעת החיילים הסביר המפקד שנמצאה שיטה חדשה להדוף את הגרמנים, מהצד השני של הגבול. שוב ניצל ר' זלמן-לייב ממוות.

סיפורים רבים סיפר לבני-ביתו ולשומעי לקחו על מסירות-הנפש שהיתה כרוכה בשמירת מצוות בשנות שירותו בצבא האדום. במשך כל תקופת שירותו בצבא היה מקפיד על אכילת אוכל כשר בלבד. הדבר נודע לאחד ממפקדיו שהיה שונא ישראל והלה החליט

המדינה היו דחוסות בימי המלחמה בהמון פליטים וכל שטח פנוי נוצל להעמסת פליטים נוספים, אך היא, בנחישותה ובאומץ לבה, הצליחה להעלות לרכבת את כל ארגזי הספרים, כשבידה האחת היא נושאת את תינוקה הקטן. לימים, כשר' זלמן-לייב שוחרר מהצבא והתאחד מחדש עם משפחתו בטשקנט, היתה בביתו הספרייה התורנית הכי גדולה בעיר...

הצלות מופלאות

אך בינתיים, כאמור, שירת ר' זלמן-לייב שנים אחדות בצבא האדום, ובניסים גלויים נותר בחיים. פעמים רבות היה עליו לחלץ חיילים פצועים תחת אש, והוא ראה את המוות מול עיניו, אך בחסדי ה' זכה לצאת בשלום מחזית-הקרב.

מספר נכדו ר' שלום פרידלנד שי': "סדר יומו של סבא בצבא היה קשה מאוד. בכל בוקר היה מתעורר בשעה מוקדמת מאוד, הולך לטבול טבילת טהרה בנהר ולאחר מכן מתפלל תפילת שחרית. בבוקר 'שגרת' אחד, כשהלך לטבול בנהר, שמע מקרוב קול של זמזומים אך לא ייחס לכך חשיבות רבה. כשהמשיך בדרכו, ראה לפתע את המפקד שלו כשהוא מתהלך הנה והנה בין עצי היער

ואילו הם היו יושבים ולומדים עד אור הבוקר'. כשחזרתי ארצה וסיפרתי על כך לסבי ע"ה, התרגש מאוד והביע את רצונו לפגוש אותו..."

הספרייה הגדולה בטשקנט

במוסקווה השתדך ר' זלמן-לייב עם רעייתו מרת רייזל ע"ה, בת הרה"ח ר' חיים-בנימין הלוי ברוד ז"ל. יחדיו בנו את ביתם החסידי, שהיה בית של תורה ועבודה, בית של מסירות-נפש על קיום מצוות, ובראש וראשונה – בית של אהבת ישראל.

אך לא ארכו הימים ור' זלמן-לייב נאלץ להתנתק ממשפחתו. עם פרוץ מלחמת העולם השנייה, גויס ר' זלמן-לייב לצבא-האדום. כשהחזית התקרבה למוסקווה, החלה רעייתו להתכונן לברוח עם התינוק נפתלי הקטן לטשקנט שבאוזבקיסטן, לשם הגיעו אז מאות מחסידיו חב"ד.

מועד הנסיעה התקרב והאישה הצעירה התלבטה מה עליה לעשות עם הספרים הרבים שהיו בבית, בהם למד ר' זלמן-לייב. מתוך מסירות כלפי בעלה החליטה לארוז את כל הספרים – ש"ס, שולחן-ערוך ומפרשיהם – בארגזים ולקחת את הכל לטשקנט. זה לא היה פשוט. הרכבות שיצאו לכיוון מזרח

הרבי, הרגל והפרופסור

לי בכל הפראקטיקה שלי".

כשהתעשת אמר, שעכשיו יש טעם להתחיל לטפל. האסיסטנטית שלו שאלה אם לעשות לי את הטיפול, אך הוא סירב: "במקרה הזה אני מוכרח לטפל בעצמי" ואז התחיל לטפל, ועוד איך לטפל. הוא מרח משחות, עיסה את הרגל, הידר תחבושות, ממש במסירות עצומה, כאם רחמניה.

אני עוד לא עמדתי על משמעות הנס שאירע כאן ושאלתיו אם אצטרך לעבור ניתוח. "מה ניתוח?", קרא הרופא. "הכל מסתדר בצורה הטובה ביותר. אין צורך בשום ניתוח".

"כשחזרתי ל-770 שאלתי את המזכיר הרב בנימין קליין אם יש עניין לספר זאת לרבי שליט"א והוא השיב בחיוב מוחלט. לאחר מכן סיפר לי שבשעה שסיפר על כך לרבי שליט"א אמר הרבי: "ברוך ה' על בשורה טובה".

ההמשך כבר היה טבעי ופשוט. הטיפול הניב תוצאות טובות והרגל הלכה ונרפאה.

הפרופ' גם כמעט לא דרש מאיתנו תשלום ואף נתן לי תרופות ומשחות שבודאי עולות כסף רב.

כשנפרדו היינו אסירי תודה לו. רעייתי אמרה לו: "בגלל שאנו רוצים כל כך להודות לך, קבל מאיתנו עצה טובה. השתדל שיהיה לך קשר עם הרבי שליט"א". הפרופ' שלף את כרטיס הביקור שלו וביקש למסרו לרבי.

לפני ששבנו לארץ נכנסה המשפחה ל"יחידות". בין השאר התייחס הרבי שליט"א לנושא הזה ואמר לבתי: "דו האסט א געפונגענס טאטן" (אביך נמצא מחדש). הרבי שליט"א שאל אותנו מהיכן היה לנו כסף לשלם לרופא ואמר שידוע לו שהפרופ' הזה דורש סכומים גדולים. כאן סיפרנו לו על כל התנהגותו הנפלאה ורעייתי נתנה לרבי שליט"א את כרטיס הביקור שביקש הפרופ' לתת לרבי. כשהרבי שליט"א קיבל את הכרטיס הוא הרצין מעט, התבונן בו, הפכו, התבונן בו שנית ושוב הפכו, כאילו חיפש בו משהו. ובכן, שבנו לארץ בריאים ושלמים.

כעבור שנים, בביקור נוסף בארה"ב, חזרנו אל הפרופ' לביקור ידידות. ומה התפלאנו כשסיפר לנו שבמשך הזמן שחלף קיבל התקף לב וכאשר שבה אליו הכרתו, היה הדבר הראשון שאמר להודיע על כך לרבי שליט"א. והפרופ' סיים: "אל תדאגו, עכשיו כבר יש לי קשר איתו..."

מה לעשות, הכל שחור".

אני ורעייתי עמדנו קפואים. משמעות הדבר היתה ברורה. אם אין מה לעשות, הרי שיש לכרות את הרגל ח"ו. רעייתי התאוששה ראשונה והחלה לצעוק בהתרגשות: "מה זאת אומרת אין מה לעשות? הרבי מליובאוויטש שלח אותו לרופא. שמעת על הרבי מליובאוויטש? אם הוא שלח אותו לרופא ודאי שיש מה לעשות וש אפשר לרפא את הרגל".

הפרופ' השיב לה: "על הרבי מליובאוויטש שמעתי. אך אמרי לי, האם הוא גם ראה את הרגל?... ראי בעצמך כאן, בצילום, הכל שחור, זיהום חמור ביותר, באמת שמאחר מד".

רעייתי לא נכנעה והתחננה בפני הפרופ' שיתן בכל זאת טיפול כלשהו. הוא התלבט ארוכות ולבסוף רשם לי סידרת תרופות והורה לי לשכב במיטה במשך שבועיים תמימים. הוא הזהירני שלא לרדת מהמיטה אלא לשירותים בלבד. "נו, אם זה יעזור ארצה לראות אותך בעוד שבועיים", הפליט בהבעה של חוסר תקווה כמעט מוחלט.

בדרך כלל לא התייחסתי לדברי הרופאים באדיקות יתרה. הפעם הייתי מבוהל והקפדתי על כל קוצו של י"ד מהוראות הפרופ'. עברו כך הימים והנה הגיעו ימי ראש השנה. לא יכולתי בשום פנים להשלים עם העובדה שאשאר במיטה בימים נוראים אלה. בלב חרד החלטתי להפר את הוראת הרופא והלכתי לבית מדרשו של הרבי שליט"א. הלכתי, אבל הייתי מלא חשש מפני התוצאות.

בהתוועדות של ראש השנה הרהבתי עוז וניגשתי אל הרבי שליט"א וביקשתי את ברכתו הקדושה לרפואה שלמה. הרבי שליט"א בצע פרוסת לחם מהחלות שעמדו לפניו, נתנה לי ואמר: "קחו המוציא ותהיו בריאים".

ביום י"ג בתשרי הלכתי בשנית אל הרופא. נכנסתי לחדרו בלב חרד ומלא חשש. הוא הביט ברגל והפתעתו היתה עצומה. הוא עמד נדהם. "זו אינה הרגל הזאת" ("ס'איז ניט די פוס") מילמל בהשתאות. "הבה נעשה צילום נוסף, משהו מוזר מאוד קורה כאן", אמר לי. הוא הביט בצילום ותדהמתו גברה. הוא היה ממש נרגש. "הביטו אתם בשני הצילומים", אמר לנו בהציגו אותם בפנינו. "זה שחור לגמרי וזה נקי". ראינו שהוא נסער לחלוטין. הוא קם ממקומו והתחיל להתהלך בחדר הלך ושוב. לקח לו זמן להשתלט על עצמו ואז אמר לנו: "האמינו לי, דבר כזה עוד לא קרה

ר' זלמן-לייב ע"ה זכה בשעתו ל'מופת' מדהים של הרבי, וזה הסיפור כפי שנתפרסם בשעתו ב"כפר חב"ד" מפי ר' זלמן-לייב עצמו:

בחודש אלול תש"ל נסענו אל הרבי שליט"א. בט"ו באלול התקיימה חתונת בני בניו יורק ונסענו להשתתף בחתונה ולשהות בחודש תשרי במחיצת הרבי שליט"א. היה זה יום-יומיים לפני החתונה. המחוגתנים שלנו ואנחנו עמדנו ליד חדרו של הרבי שליט"א כדי לקבל את ברכתו הקדושה. הרבי שליט"א עבר, בירכנו ולפתע פנה אלי, הביט בי במבט חודר ואמר בתוקף: "איזה מצב הוא זה? איזה מצב הוא זה? מדוע אתם עומדים כך? עליכם ללכת מיד לרופא".

כל הנוכחים, כולל רעייתי, נדהמו. הם לא הבינו על מה מדבר עמי הרבי שליט"א. רק אני ידעתי למה ירמזון דבריו. כידוע, נפצעה רגלי בזמן מלחמת העולם ומפעם לפעם סבלתי מכך. בימים שקודם החתונה התחדשו הכאבים וסבלתי יסורים קשים. אולם לא רציתי להשבית את ההכנות לחתונה ולא סיפרתי על כך לאיש, אך את אשר הסתרתי מפני כולם לא הצלחתי להסתיר מפני עיניו החודרות של הרבי שליט"א.

באותו רגע שציווה עלי ללכת לרופא חשבתי בליבי: "אחזור לארץ ואז אפנה לרופא, אינני מכיר איש בניו יורק וגם אין לי כסף עבור הטיפולים. כשאחזור לארץ אטפל בדבר".

בעודי מהרהר כך הגיע הרבי שליט"א אל דלת חדרו, פתחה, ולפתע הסתובב אלי ואמר בטון נזוף: "מייד, מייד, עוד לפני ראש השנה". נחרתי מהגילוי הפתאומי של רוח קודשו אך אמרתי: "הרי אינני מכיר כאן איש". הרבי השיב לי: "פנה לד"ר זליגסון, הוא יפנה אותך לרופאים המתאימים".

הד"ר זליגסון המליץ בפני על הפרופסור רעדלער, חירורג אורטופד. הפרופ' רעדלער נחשב מומחה גדול ולעתים מזומנות הוא מגיע לארץ ל"הדסה" בירושלים. הד"ר זליגסון אף התקשר בעצמו אל הפרופ' וקבע לי תור לשבוע הבא.

הגעתי אל הרופא ביום שנקבע והראיתי לו את רגלי. הוא הביט בה ונזעק: "אין מה לעשות, יש זיהום חמור ונמק. איני יכול לעשות כלום". ליתר בטחון החליט לעשות צילום. הצילום אף חזק את אבחנתו. הוא הצביע על הצילום ומילמל לעצמו: "אין

להלשין עליו לפני הקצין הראשי כי בגלל שמירת הכשרות מצבו הגופני הולך ונחלש. בחיל ורעדה התייצב ר' זלמן-לייב לפני הקצין הראשי שהרהר לרגע ואז הפטיר: "אתה נראה בסדר גמור, חזור למשמרתך..."

ר' זלמן-לייב היה מנצל את רגעי ההפוגה בין קרב לקרב להנחת תפילין ולתפילה. במהלך הקרב הידוע שהתנהל ליד סטלינגרד, נכנס ר' זלמן-לייב לרגעים אחדים לבקתה נטושה והניח שם תפילין. אחד החיילים הרוסים שעבר במקום ראה אדם עומד עם קובייה שחורה על ראשו שחוטם משתלשלים ממנה והוא ממלמל משהו בשפה לא-מוכרת. החייל היה בטוח שמדובר במרגל של הצבא הגרמני ומיהר לקרוא לחבריו שתפסו את ר' זלמן-לייב והובילו אותו אל המפקד הראשי. למזלו הרב, אותו מפקד התגורר בילדותו בעיירה יהודית וידע מה זה תפילין ומהי תפילה יהודית. הוא הסכים לשחרר אותו, לא לפני שהשמיע באוזניו דברי מוסר נוקבים על הצורך להשתחרר מהדעות הקדומות של היהודים ולהצטרף אל העולם הקומוניסטי החדש, הנאור והתרבותי...

זה כפרתו

ושוב מעשה ניסים מופלא: במהלך אחת ההפצצות היה כל חייל צריך לחפור לעצמו שוחה ולהסתתר בתוכה. לאחר שר' זלמן-לייב סיים לחפור את השוחה לעצמו, ניגש למקום חייל מהיחידה שלו, שלא הספיק לחפור לעצמו שוחה, והוציא אותו בכוח מהשוחה כשהוא פולט במשטמה: "יהודים לא צריכים

להסתתר..." ר' זלמן-לייב נאלץ למצוא לעצמו מקום מחסה אחר ובדיעבד התחבא בתוך מבנה הרוס. כשהפצצה הסתיימה והוא נשאר בחיים, שב למקום שבו היתה השוחה שלו ונדהם לגלות שהחייל ששכב באותה שוחה נפגע מפגיעה ישירה של טיל ונהרג! הנס האחרון, שבעקבותיו שוחרר ר' זלמן-לייב מהצבא, היה קשור באורח פלא בחסיד ר' אליהו כהן, שהיה המלמד שלו בילדותו. היה זה בעת ששמר על בונקר מלא בתחמושת, ולפתע החל להרגיש עייפות נוראה ונרדם כשראשו שמוט על ברכיו. בחלומו ראה את ר' אליהו כהן שואל אותו 'מה אתה עושה שם?' וענה לו: 'אני נמצא מאוד עמוק בפנים'. ר' אליהו אמר לו: 'הושט לי את ירך וצא משם'. ממש באותו רגע הרגיש ר' זלמן-לייב כאילו מישהו דוחף אותו בעוצמה רבה, ואז התעורר. שניות אחדות לאחר מכן התפוצץ בבונקר פגז שפצע קשה מאוד את שני רגליו (מצמרר לחשוב מה היה קורה אילו ראשו היה נשאר על ברכיו...) במשך מספר שעות שכב שם ר' זלמן-לייב כשהוא מחוסר הכרה, עד שהגיע תורו של החייל במשמרת הבאה להחליף אותו. כשראה אותו החייל, הזעיק מיד את כוחות ההצלה שפינו אותו לבית-רפואה. בשלב מאוחר יותר שמע את הרופאים אומרים: 'כשיתרפא, יחזור לשדה הקרב', אבל הרופאים לא הצליחו לרפא את רגליו ואז שוחרר מהצבא.

'חיידר' בתנאי מחתרת

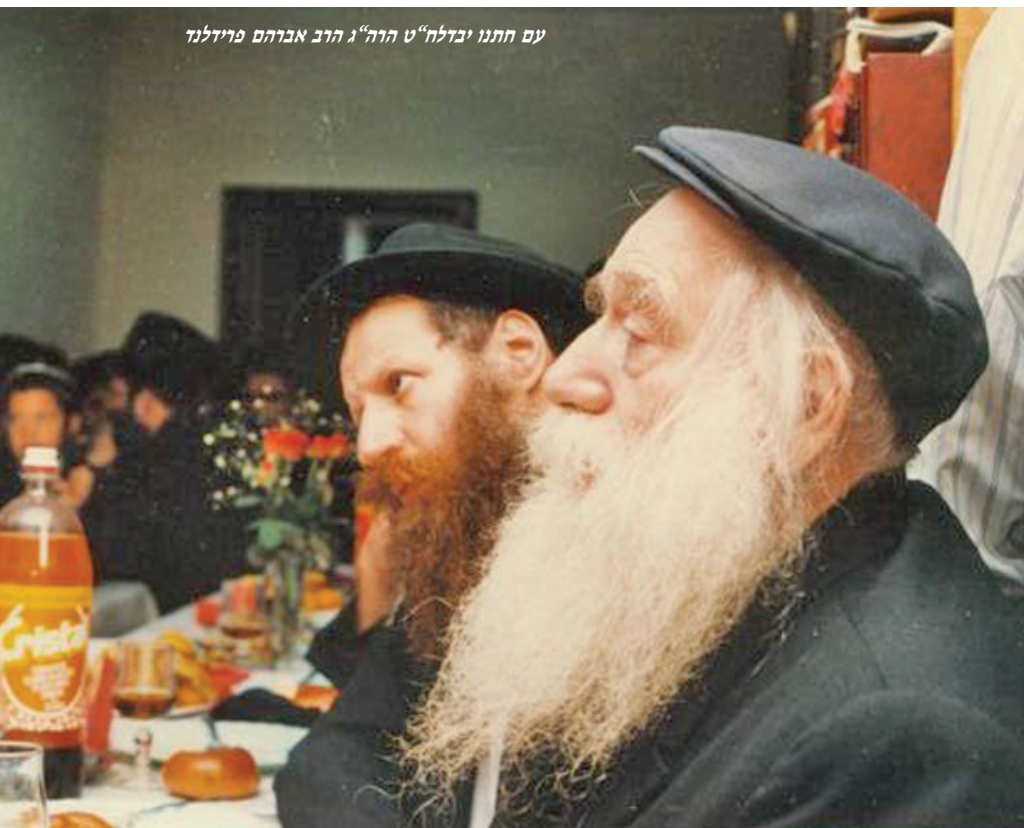
כעת יצא ר' זלמן-לייב לאתר את בני

משפחתו עד שמצא אותם בטשקנט. עד מהרה היה ר' זלמן-לייב לאחת הדמויות הבולטות בטשקנט החסידית. הגה"ח הרב שניאור זלמן גרליק זצ"ל, רבו של כפר-חב"ד, שהיה אף הוא בטשקנט באותה תקופה, תיאר פעם אפיזודה אחת שהמחישה את גודל חביבותו של ר' זלמן-לייב לקיום מצוות: "שנה אחת היה אפשר לברך בסוכות על ארבעת המינים אצל משפחה אחת שהתגוררה בקצה העיר, ר' זלמן-לייב היה מגיע לביתם ממש בזמן עלות השחר כדי לברך. לילה אחד דפק על דלת ביתם. כשנשאל מה מביא אותו אליהם בשעה כזו, ענה: 'הגעתי לברך על ארבעת המינים'. והשעה היתה אז רק מעט אחרי חצות הלילה..."

בטשקנט המשיך ר' זלמן-לייב לעסוק בלימוד תורה ובהרבצת תורה, יחד עם החסידים המבוגרים ממנו החסיד ר' ישראל לוי"ן ע"ה ("ישראל נעוועלער") ור' משה רובינסון ע"ה ("משה קאראלוויצער"). אך מעבר לשיעורים שמסר לתלמידיו הצעירים, ומעבר לתשובות שידע לענות על כל שאלותיהם, הוא זכור עד היום לכל תלמידיו כמי שהתמסר אליהם בלב ונפש מתוך אהבה וחיבה יתרה.

וכך סיפר השבוע ל'כפר חב"ד' הרה"ח הרב זושא ש"י פרוס מבני-ברק, שזכה ללמוד אצל ר' זלמן-לייב בטשקנט בסוף מלחמת העולם השנייה: "הוא היה מלמד את ילדי אנ"ש בטשקנט בתנאי מחתרת, באיזו בקתה עזובה. החשש מפני השלטונות אמנם לא היה כמו בנעוול, ובכל זאת היה חשש מסוים, אבל ר' זלמן-לייב היה יהודי חם, בעל מסירות-

עם חתנו יבדלח"ט הרה"ג הרב אברהם פרידלנדר

נפש. תנאי הלימוד ב'חיידר' שלנו היו בדוחק ובצמצום – ובכל זאת למדנו בחשק רב שעות רבות. בחגורה שלו היה ר' זלמן-לייב משתמש רק לעיתים רחוקות מאוד, כי לימד אותנו במסירות ובאהבה רבה. הוא היה מסור מאוד לחינוך הילדים...".

'השגחה פרטית' בתחנת הרכבת

"יציאת מצרים" של רוב חסידי חב"ד ברוסיה היתה בשנים תש"ו-תש"ז, כאשר קבוצות גדולות של חסידי חב"ד הצליחו להבריח את הגבול הפולני באמצעות פספורטים מזויפים. אלה שלא הצליחו לצאת באותה שעת-כוש נשארו עוד עשרות שנים עד ל"יציאת מצרים" הפרטית שלהם. משפחתו של ר' זלמן-לייב כמעט זכתה לצאת מרוסיה באותה תקופה. ר' זלמן-לייב אף מכר את כל חפצי-הערך שלו כדי שיהיו לו מזומנים להוצאות הנסיעה. אך בסופו-של-דבר לא הספיק להתארגן ולהצטרף לנסיעה עם אחת הקבוצות, ונאלץ להישאר ברוסיה עוד עשרים שנה.

החיים ברוסיה היו חיי צער ודוחק. ר' זלמן-לייב עסק למחייתו כשומר בבית-חרושת, והנחת היחידה היתה לו מהעובדה שעסק רוב היום בלימוד תורה.

מהעבודה בבית-החרושת לא היה אפשר להתחמק, לא רק משום שזה היה מקור הפרנסה היחיד. באותם ימים העבודה היתה ערך עליון בברית המועצות, והיה אסור אפילו לאחר לעבודה. גם מי שאיחר בעשר דקות היה עלול להיענש במאסר בסיביר, ואילו איחור של דקה או שתיים היה נרשם ומצטבר לחשבון...

ופעם סיפר ר' זלמן-לייב עצמו על גילוי של השגחה פרטית: "העבודה במפעל התחילה כל יום בארבע אחר הצהריים. יום אחד ישבתי ולמדתי ולא הרגשתי איך הזמן עובר, ופתאום ראיתי שהשעה כבר עשרים לארבע. חשבתי לעצמי: זהו, המצב אבוד. לא אוכל להספיק להגיע למפעל בשום אופן, שהרי צריך להחליף בדרך מספר רכבות, ובנוסף לכך צריך להמתין בין רכבת לרכבת. ובכל זאת, יצאתי לרחוב במחשבה: מי יודע, אולי בעזרת השם, ימצא פתרון כלשהו. והנה, מיד בצאתי מהבית הבחנתי מרחוק ברכבת שמגיעה לתחנה, אך המרחק ביני ובין התחנה היה גדול מדי. לא אספיק להגיע, חשבתי בצער.

"ואז קרה הלא יאומן: לפתע רץ איזה 'שייגען' וזרק גוש שלג ענק על פסי-הרכבת. נהג הקטר נאלץ להאט כדי לרמוס את הגוש באיטיות. ניצלתי את ההזדמנות הזאת ורצתי אל הרכבת, ובאמת הספקתי להגיע לתחנה ולעלות עליה. אך בכך לא היה די. הסיכויים

שלי להגיע בזמן היו קלושים בגלל הצורך להחליף רכבות ולהמתין בתחנות. אך לא ויתרתי, ובהשגחה פרטית גלויה 'תפסתי' את כל הרכבות הבאות בדיוק בזמן והגעתי למפעל ללא איחור... אני זוכר שאחר כך אמרתי לעצמי שהנס אירע לי בזכות אדמו"ר הזקן, שבאותו אחר-צהריים למדתי בשולחן-ערוך שלו. אני עוד זוכר שזה היה ספר שנדפס בפורמט קטן בהוצאת ז'טומיר..."

במשך תקופה ארוכה הסתיר ר' זלמן-לייב בביתו 'תלמוד-תורה' מחתרת קטן, שבו ישבו כמה ילדים ולמדו תורה מאחד החסידים.

"לאחר מאה ועשרים שנה, כשנעלה לשמיים וירצו לתת לנו שכר בגן-עדן על מסירות-הנפש שלנו, בשום אופן לא אסכים לכך. כי מסירות-נפש על יהדות היא דבר הכרחי עבור כל יהודי, ועל עשיית דברים הכרחיים לא מגיע שכר..."

הסיכון למשפחת אסטולין ולתלמידים היה גבוה מאוד, ולגב' אסטולין היתה ממש חרדה אישית לביטחוננו של כל אחד מהילדים שהיו תמיד מפוחדים. כשמישהו מהשכנים שאל אותה מדוע נמצאים אצלם כל-כך הרבה ילדים, היתה מספרים להם שאלה ילדים 'אינוולידים', חולי-נפש, שקיבלה על עצמה לטפל בהם... זה היה סיכון אישי גדול, משום שאילו האמת היתה מתגלית, היו נענשים בחומרה רבה ביותר ר"ל.

תעלול שהצליח

על אירוע שהיה בתלמוד-התורה שהתקיים בביתו של הרה"ח ר' יעקב ע"ה זיידה, סיפר פעם ר' זלמן-לייב:

"בדרך-כלל, אחד הילדים היה שומר בכל עת הלימוד, כדי להתריע בשעת סכנה. אך ביום ההוא ירד גשם שוטף, והתלמידים אמרו לעצמם: ביום סוער שכזה אף אחד לא יצא לבלוש אחרינו ואין צורך בשומר.

"למרבה הצער, דווקא באותו יום הגיעו הרשעים והתקרבו למקום. לברוח לא היה אפשר, כי השוטרים כבר עמדו בקרבת מקום

הלימוד. מה לעשות? – הפתרון שנמצא היה מקורי ונועז: אחד הילדים שהיה שובב בטבעו, לקח בידו מקל ושיחק בו, כדרכם של נערי הגויים בחגים שלהם. הדבר היה בתקופת חג המולד שלהם, ונערי הגויים היו משתובבים ברחובות. הרעיון היה, שגם הילדים שנמצאו בחדר המחותרת, התאספו שם כדי להשתולל..."

"אך כאן נוצרה בעיה נוספת: הכל טוב ויפה, אף כיצד נסביר את נוכחותו במקום של המלמד הזקן שלנו? – ושוב העלה הילד השובב רעיון: הרי הגויים נוהגים לשלב בחגים אלה דמות של זקן. אם השוטרים ישאלו, נסביר להם שלא הסתפקנו בבובה של זקן, אלא לקחנו זקן אמיתי..."

"התעלול אכן הצליח, השוטרים האמינו לסיפור וכולם ניצלו."

עם ענני-שמיא...

כך חלפו עוד 20 שנה. בני המשפחה סבלו הן מקשיים גשמיים והן מקשיים שניערו בדרכם בשמירת התורה והמצוות, שקיומן דרש מסירות נפש הולכת וגוברת מיום ליום. לבסוף הגיע המועד שנקבע ליציאתם מרוסיה.

כאמור, 20 שנה חזרו וביקשו אשרת יציאה מרוסיה, עד שבשנת תשכ"ו קבלו לפתע מכתב עם הודעה מהשלטונות, שבקשת יציאתם מרוסיה אושרה. לא היתה ודאות שרישיון היציאה שלהם יישמר להם, וכבר היו מקרים רבים שהשלטונות ביטלו אשרות יציאה ברגע האחרון. היה איפוא צורך לנצל את הזדמנות הפז ולצאת במהירות המרבית לוינה – תחנת מעבר שיהודים רבים השתמשו בה ביציאתם מרוסיה.

הגב' אסטולין, שהיתה מטופלת אז בילדים, לא מיהרה להיטלטל בדרכים. היא אמרה לר' זלמן-לייב: "בזמנו אמרת לי שתמורת צערנו על אי-היציאה מרוסיה ברכת, נזכה לצאת באוירון. אני לא אוותר על כך."

משפחת אסטולין נסעה אז למוסקוה, שם פגשה בהרה"ח ר' אהרון חזן שהתעסק באותם ימים בהגשת סיוע בסיסי ליוצאים מרוסיה. הגב' אסטולין אמרה לו: "אנו לא נסתפק בפחות מאוירון". הוא לעג ואמר: "אפילו בימים רגילים אינני בטוח שיימצא עבורכם מקום באוירון, על אחת כמה וכמה כיום, שכמה מטוסים נשלחו לתיקון, וכל המטוסים התקינים משמשים אך ורק להסעת תיירים לרוסיה וממנה. אין לכם שום סיכוי לטוס."

הגב' אסטולין לא ויתרה ואמרה: "לא חיכינו עשרים שנה עד שהרשעים הקומוניסטים יאשרו את יציאתנו - רק כדי להיטלטל בדרכים עם ארבעה ילדים. אנחנו ניסע דווקא באוירון, על אפם ועל חמתם של

זלמן לייב עצמו.

לאחר שחזר לארץ הקודש, המשיך ר' זלמן-לייב לפעול בהפצת מעיינות היהדות והחסידות ובשאר מבצעי הקודש של הרבי. אהבת ישראל שלו לא ידעה גבולות, בלבו הרחב קירב לאורה של תורת החסידות יהודים מכל גוני הקשת החסידית וגם מחוגים שונים שאינם קשורים לחסידות המתגוררים בעירו בני-ברק, והטעימם מטעמה של פנימיות התורה.

יהודים מכל החוגים, ובמיוחד למדנים ועוסקים בתורה, נהגו לפקוד את ביתו תדיר כדי להשתעשע עמו בדברי תורה וכדי להתבסס מפשטותו הנפלאה, תום-לבבו וחכמתו שמאירה את פניו וכל הבאים עמו במגע נשבו כבחבלי קסם. נתינת כבוד לזולת היתה אצלו תכונה בולטת מאוד. כשנכנס אליו אדם, לא היה יכול לסבול שהלה יעמוד אף רגע אחד ומיד הציע לו כסא לשבת. בתור חסיד אמיתי שלא החזיק טיבותא לנפשיה, היה סמל ומופת למה שכתוב בספר התניא שכאשר "גופו נבזה ונמאס בעיניו", מגיעים ממילא לקיום מצות ואהבת לרעך כמוך לכל אחד ואחד מישראל.

סיפורים עלומים

בענוותנותו הרבה, היה ר' זלמן-לייב ממעט לספר על עצמו, אך היה מרבה לספר בחפץ-לב "בדיוק מה שראה ומה ששמע" על חסידים ידועים ועלומים שפגש במהלך חייו. במיוחד אהב לספר על חסידים לא כל-כך מוכרים, כמו החסיד ר' מענדל-לייב אברמסון ה"ד.

ר' זלמן-לייב זצ"ל נודע כמי שמשתדל לדייק מאוד בסיפוריו, בלי להוסיף ובלו לגרוע. מתפללי בית-הכנסת חב"ד ברחוב רש"י בבני ברק נהנו מאוד לשמוע מדברותיו בהתוועדויות, אז היה משמיע דברי חיזוק שהיו מתובלים בסיפורים חסידיים אותם שמע מכלי ראשון.

לפני כמה שנים נפטרה עליו רעייתו, שותפתו למסירות הנפש ולאחרונה התדרדר מצב בריאותו. בשושן פורים קטן השיב את נשמתו החסידית ליוצרה. הניח בת, מרת גיסא אשת הרה"ג הרה"ח ר' אברהם פרידלנד שליט"א, מראשי ישיבת תורת"ל בקריית גת; ושני בנים - הרה"ח ר' נפתלי שי', משלוחי הרבי ללוס-אנג'לס המתעסק במיוחד בקירוב יוצאי רוסיה והרה"ח ר' דוד מאנ"ש חסידי חב"ד בקראון הייטס, ונכדים ונינים הממשיכים בדרכו. יהי זכרו ברוך לעד.

הצעיר

כחצי שנה לאחר עליית משפחת אסטולין לארץ, שלח הרבי ביוזמתו כרטיסי טיסה ליוצאים מרוסיה באותה שנה - קבוצה של כמה עשרות חסידים ובתוכה גם בני משפחת אסטולין.

ביום ו' בתשרי תשכ"ז הגיעו ר' זלמן ובני ביתו אל הרבי, ומעניין שבאותה התוועדות הרבי דיבר באריכות גדולה על כך שהייעוד "כי אעביר ממשלת זדון מן הארץ" עתיד להתקיים ויהודי רוסיה יקבלו רישיון יציאה. במהלך ההתוועדות פנה הרבי ואמר: "דער עלטערער חסיד און דער יונגערער חסיד זאלן זאגן 'לחיים'" [=החסיד המבוגר והחסיד הצעיר - יאמרו 'לחיים'], וכוונתו היתה לחסיד הצעיר - ר' נפתלי שי' אסטולין, בנו של ר' זלמן-לייב, שהיה אז בחור צעיר, ולר'

כל שונאי ישראל".

הם ניגשו לקונסוליה הישראלית במוסקבה, שם טיפלו ביציאת יהודים מבריה"מ, ולפתע - ממש בנס - התברר שארבעה מקומות התפנו במטוס שיוצא בקרוב לוינה. המקומות שהתפנו היו שייכים לארבעה חברים ממשלחת החוץ של ישראל, שהחליטו להאריך את שהיתם במוסקווה במספר ימים. משפחת אסטולין קיבלה את כל ארבעת המקומות.

משאלתם לצאת מרוסיה דווקא באווירון נתקיימה, והדבר היה לגביהם בבחינת נס גלוי. לאחר שהגיעו בשלום לוינה, נסעו ישירות לארץ הקודש.

החסיד המבוגר והחסיד